

ЛЕКСИЧНІ ТА ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТЕРМІНОСПОЛУКИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЕПІСТЕМОЛОГІЧНОГО КОНСТРУКТИВІЗМУ

Дем'янчук Ю. І.

ВСТУП

Імплікованим є факт, що філософський принцип *епістемологічного конструктивізму* – це водночас процес і результат вибору трансформаційних стратегій. Усеохопне пізнання вузькоспеціалізованої термінології не можливе без інтегрованого підходу, що сприяє розумінню того, як перекладачі конструюють кожен акт і новий смисл закодованої терміносполуки у вхідному тексті й у виборі відповідного еквівалента, локалізації граматичної структури у вихідному тексті.

Наукову працю присвячено теоретичному обґрунтуванню імплементації філософського принципу епістемологічний конструктивізму в корпусно-прикладне перекладознавство. Доведено, що новітнє обрамлення трансформаційних процесів передбачає гібридизацію філософського перекладу. Наголошено, що гібридний підхід уможливує варіацію можливих інтерпретацій терміносполуки англomовних текстів НАТО (далі АТ НАТО). Передовсім, терміносполуки виступають фундаментальною основою культурно-концептуальної медіації дипломатичних матеріалів, угод, законів та інших нормативних актів, що регулюють міжнародні відносини та впливають на функціонування міжнародних організацій.

Установлено, що епістемологічний конструктивізм є статичним важелем впливу в АТ НАТО. У межах англomовних текстів офіційно-ділового стилю відзначено посилену промовистість вузькоспеціалізованої термінології крізь призму інтегрованого філософсько-перекладацького підходу. З'ясовано, що епістемологічний конструктивізм сприяє розумінню того, як перекладачі конструюють кожен мовленнєвий акт і віднаходять нові смисли у тексті перекладу.

Під час зіставлення текстів вихідної та перекладної мови схарактеризовано відмінності у використанні лексичних та синтаксичних засобів з урахуванням особливостей передачі військово-паритетного контексту. Зроблено узагальнення, що перекладна мова часто стикається з викликами адаптації інформації до відтвореного змісту та інтенцій оригіналу.

1. Виникнення передумов проблеми та формулювання проблеми

Філософський принцип епістемологічного конструктивізму є процесом і водночас, результатом вибору перекладачем відповідних трансформаційних стратегій¹. Зокрема, перекладацькі зрушення в методах лексичних і граматичних трансформацій позначилися на конструюванні індивідуального підходу, який плюралізує нові постулати, що впливають на процес адаптації закодованої терміносполуки у вхідному тексті, виборі відповідного еквіваленту, локалізації граматичної структури у вихідній мові. Вивчення цієї проблеми потребує різногранного осмислення відповідного пласту вузькоспеціалізованої лексики.

2. Аналіз існуючих методів вирішення проблеми та формулювання завдання для оптимального розвитку техніки

Наукове обґрунтування принципу епістемологічного конструктивізму в дослідженні лексичних та граматичних трансформацій є важливим кроком у розумінні й аналізі перекладознавчих явищ². Епістемологічний конструктивізм відкриває новий погляд на процес перекладу й уможливує формування адекватного змісту з огляду на індивідуально-пізнавальне бачення перекладача³. З позицій корпусно-прикладного перекладознавства, *епістемологічний конструктивізм* – це філософський підхід та методологічний принцип, що сприяє розумінню того, як перекладачі конструюють кожен мовленнєвий акт і новий смисл у тексті перекладу. Епістемологічний конструктивізм зміщує акценти на індивідуальне сприйняття та когнітивні процеси у розумінні мовних явищ загалом, та перекладацьких зокрема. Залучення філософського принципу до вивчення лексичних та граматичних трансформацій в корпусно-прикладне перекладознавство пояснює переформатування підходів до перекладу й процесу вибору трансформаційних стратегій. Індивідуальний підхід, що розглядає як звичні перекладацькі трансформації, так і нові теоретичні постулати, впливає на декодування термінології, визначення відповідного еквіваленту, встановлення детермінованої граматичної структури мовних одиниць.

¹ Venuti L. Rethinking translation: discourse, subjectivity, ideology. New York : Routledge, 2019. p. 235.

² Gutt E. *Translation and relevance: cognition and context*, Manchester and Boston: St. Jerome Publishing, 2014.

³ Fantinuoli C. Specialized Corpora from the Web and Term Extraction for Simultaneous Interpreters. WaCky! Working Papers on the Web as Corpus, 2022. p. 173-190.

Переконливим вважаємо й вплив епістемологічного конструктивізму на вивчення мови як засобу репрезентації знань⁴. Нові форми лексичних та граматичних трансформацій, втілені в світоглядних орієнтирах сприяють розширенню лінгвального й екстралінгвального діапазону, підсилюють засоби передачі традиційних постулатів й екстраполюють новітній науковий простір⁵.

Мета дослідження полягає у реалізації філософського принципу епістемологічного конструктивізму в корпусно-прикладному перекладознавстві.

Визначена мета зумовлює необхідність виконання таких **завдань**:

1) встановити поняття епістемологічного конструктивізму в корпусно-прикладному перекладознавстві; 2) продемонструвати специфіку відтворення терміносполуки методами лексичної та граматичної трансформації.

Результати дослідження. Когнітивний механізм інтерпретації терміносполуки в АТ НАТО включає передусім тлумачення складних геополітичних та безпекових концепцій, що на рівні епістемологічно-конструктивістичного представлення реальності корелюють з лінгвістичними аспектами, сутнісними значеннями та зв'язками, що закладені в механізмі ментальних моделей.

Соціокультурне та контекстуальне навантаження базової мови та мови реципієнта імплікує її термінологічно забарвлену термінологію. При цьому адаптація вхідної термінології до визначених блок-схем вихідної мови забезпечує ефективний резонанс в обох контекстах.

У сучасній практиці перекладу епістемологічний конструктивізм свідчить про розширену взаємодію між мовою, когніцією та контекстом, особливо у ракурсі лексичних трансформацій терміносполуки англomовних текстів офіційно-ділового стилю.

Як відомо, на офіційно-діловий стиль викладу англomовних текстів НАТО вказують: 1) одиниці, що входять до окресленого вокабуляру вузькоспеціалізованої лексеки; 2) синтаксична структура безособових речень; 3) об'єктивна лексика на передавання точних інформаційних повідомлень⁶.

Вдалим прикладом може слугувати терміносполука *intertheater patient movement* – міжтеатральний рух пацієнта. Найбільш концентровані поняттєві характеристики багатокomпонентної

⁴ House J. Quality in translation studies. *The Routledge handbook of translation studies*. London and New York: Routledge, 2017, p. 534- 560.

⁵ Gambier Y. Change and Continuity in Translation. *Renewing Communication in a Globalised World*. No. 37. 2020. URL: <https://doi.org/10.5755/j01.sal.1.37.27760>.

⁶ Condamines A. Textual Terminology: Origins, Principles and New Challenges. *Theoretical Approaches to Terminology*, John Benjamins, 2022. p. 219-236.

терміносполуки втілені в семантиці термінологічних одиниць на позначення: переміщення пацієнтів між, в і поза різними театрами бойових дій, що також передбачає евакуацію пацієнта в опорний театр. Для українського читача *міжтеатральний рух пацієнта* – незнайома терміносполука. Тому, за допомогою методу генералізації ми демонструємо незаангажований підхід до перекладу складного терміну. Результуванням перекладеної композиції *міжтеатральний рух пацієнта* є локалізація мовної конструкції *невідкладна медична допомога та евакуація пораненого*. Ця композиційна заміна володіє значно ширшим понятійним значенням в рамках епістемологічного конструктивізму.

Серед інших методів лексичної трансформації, якими ми скористалися в процесі перекладу терміносполуки відзначаємо метод *експлікації (описовий переклад)*. Це метод, що базується на детальному механізмі когнітивно-контекстуального перетворення змісту, структури та елементів вхідного тексту, з метою забезпечення адекватного відтворення значення в цільовій мові шляхом використання експлікаторних еквівалентних виразів, описів і пояснень. Прослідкувати застосування методу експлікації в нашому дослідженні можна на прикладі виокремлених терміносполук НАТО: *battle injury* (бойова травма) – поранення (травма, контузія, каліцтво), отримане під час бойових дій; *denial measure* (відмова) – обмеження, яке перешкоджає або забороняє противнику використовувати територію, війська чи споруди, включаючи знищення, видалення та зведення перешкод; *joint planning* (спільне планування) – це вид діяльності, який пов'язаний з військовими операціями, командирами бойових дій та їх підлеглими.

Збірне уявлення про переклад військової термінології англійською офіційно-ділового тексту НАТО («FM 23-10 Sniper Training») методами лексичної трансформації систематизовано викладено в Рис. 1.

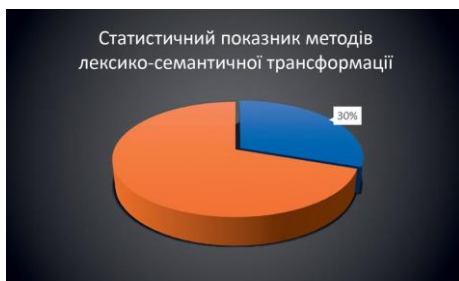

Рис. 1. Частка термінів, перекладених за допомогою методів лексико-семантичної трансформації

Тлумачення граматичних трансформацій в корпусно-прикладному перекладознавстві передбачає процес заміни граматичної компоненти базової мови з метою забезпечення відповідності граматичним правилам та граматичним компонентам цільової мови, зберігаючи при цьому логічний зміст висловлювання. Динаміка епістемологічного конструктивізму в аспекті корпусно-прикладного перекладознавства визначається закономірностями трансформаційної перестановки мовних одиниць, частин мови, структури речення, часових форм. Йдеться й про адаптацію нового змісту мовних одиниць до військово-специфічного контексту англійських текстів НАТО.

У нашому дослідженні логічним видається уживання *функціональної заміни*, послідовність якої починається із виокремлення тих частин мови, які не збігаються в мові перекладу⁷. Функціональну заміну в АТ НАТО розгортають терміносполуки: *air defense system* (система протиповітряної оборони), переклад методом функціональної заміни – *система оборони від повітряних нападів*; *rapid deployment force* (сили швидкого розгортання), переклад методом функціональної заміни – *група швидкого реагування*; *forward operating base* (база передового розгортання), переклад методом функціональної заміни – *головна військова база*; *close air support* (тісна підтримка з повітря), переклад методом функціональної заміни – *підтримка ближніх бойових дій з повітряного простору*; *joint tactical air controller* (авіадиспетчер об'єднаних тактичних операцій), переклад методом функціональної заміни – *керівник об'єднаних тактичних операцій з використання повітряних сил*.

Загалом констатуємо, що функціональна заміна частин мови (іменників, дієслів, прикметників) і членів речення (підметів, присудків, означення, обставини, додатку) уможливило збереження змісту логічно-імплікованої терміносполуки. Позитивну настроєвість граматичної трансформації прослідковуємо в адаптації вхідного змісту мовних одиниць до вихідного.

Грамматичне розгортання терміносполуки методом функціональної заміни ґрунтується на металінгвістичному контексті, що охоплює додаткову до тексту інформацію. Ствердну оцінку й ознаки військової ідентичності виявляємо внаслідок інтерпретації фрагменту АТ НАТО, який дає «ключ» до розуміння поняття *влучна стрільба снайпера*⁸:

As applied to sniper marksmanship, types of ballistics may be defined as the study of the firing, flight, and effect of ammunition. Proper execution of

⁷ Faber P., León-Araúz P. Transforming Glossaries into Knowledge Resources: Frame-Based TERMINOLOGY APPLIED TO MILITARY SCIENCE. *Rachel Edita O. ROXAS President National University (The Philippines)*, 2019. p. 412.

⁸ Farley J I. Military-to-civilian career transition guide: the essential job search handbook for service members. Indianapolis, IN: JIST Works, 2010. 200 p.

*marksmanship fundamentals and a thorough knowledge of ballistics ensure the **successful completion** of the mission. Tables and formulas in this section should be used only as **guidelines** since every rifle performs differently. Maximum ballistics data eventually result in a well-kept sniper data book and knowledge gained through experience*⁹.

Процитований фрагмент тексту орієнтує читача на зіставлення перекладу мовних одиниць вхідної та вихідної мови. Так, *sniper marksmanship* (снайперська стрільба) корелює із смислами, асоційованими із лексемами *ballistics* (балістика – наука, що вивчає рух і зіткнення снарядів, таких як кулі, бомби і ракети), *mission* (місія), *guideline* (настановна), *experience* (досвід) та терміносполуками *successful completion* (успішне завершення), *sniper data book* (снайперський журнал запису даних), що імплікує висновок про знання, отримані завдяки належному виконанню поставлених завдань. Контекст продукує правила влучної стрільби снайпера, що розкриваємо через семантичний обсяг його вузькоспеціалізованого наповнення. У такому випадку, заміна може бути факультативна, коли вона викликана стилістичними міркуваннями як у реченні з фрагменту тексту: *As applied to sniper marksmanship, types of ballistics may be defined as the study of the firing, flight, and effect of ammunition* – влучна снайперська стрільба **передбачає дослідження певних** видів балістики, а саме, навчання стрільбі, польоту та дії боеприпасів. Або, опущення прикметника та заміна іменника як у реченні: *Proper execution of marksmanship fundamentals and a thorough knowledge of ballistics ensure the successful completion of the mission* – правильне виконання основ влучної стрільби та досконале знання балістики забезпечують успішне виконання місії.

Ознакою проникнення епістемологічного конструктивізму в АТ НАТО стала й зміна *граматичної структури речення* в мові-реципієнті. Причиною такої трансформації є конструювання терміносполуки з урахуванням специфічних особливостей військово-політичного контенту. Так, приміром:

*The success of the mission relied on close coordination between ground forces and air support, ensuring accurate target engagement*¹⁰.

Успіх місії залежав від тісної координації між наземними силами та підтримкою з повітря, що забезпечувало точне ураження цілей.

⁹ АТ НАТО 1 – «FM 23-10 Sniper Training», 17 August 1994 field manual headquarters no. 23-10 department of the army. *Washington D. C.* (17 August 1994). URL: <https://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/23-10/index.html>

¹⁰ АТ НАТО 2 – Navy cargo handling battalion 1 sailors train for deep freeze. By chief mass communication specialist Edward Kessler. *Navelsg public affairs.* 2016. URL: <https://www.navy.mil/submit/display.asp?story>

During counterinsurgency operations, it is essential to gather intelligence and conduct effective patrols to identify and neutralize threats¹¹.

Під час антиповстанських операцій важливо збирати розвіддані та проводити ефективне патрулювання для виявлення та нейтралізації загроз.

The sniper must remain hidden and patient, observing the target's movements and waiting for the right moment to take the shot¹².

Снайпер повинен залишатися замаскованим і бути терплячим, спостерігаючи за рухами цілі та чекаючи відповідного моменту, щоб вистрілити.

Стилістичний розвиток АТ НАТО продовжується у перекладених фрагментах тексту. До методології перекладу залучено зміну структури речень з метою мовної локалізації.

У результаті взаємодії лексичних трансформацій із граматичними з'явилися нові терміни, які спрямовані передусім на означення військових концептів у цільовій мові. Коопераційні конкретизатори зокрема, ментальні моделі є достатньо продуктивними для дефінування терміносполуки АТ НАТО:

In the midst of intense combat, the Alliance deployed its elite forces to support the Army. The Army's strategic maneuvers proved instrumental in turning the tide of the battle¹³.

В розпал напружених боїв Альянс оперативно розгорнув свої елітні сили для підтримки армії. Стратегічні маневри армії виявилися вирішальними для зміни ходу битви.

Одиниці різного лінгвістичного статусу конструюють фрагмент АТ НАТО. Загалом констатуємо, що поява таких терміносполук як, *intense combat* (напружений бій), *elite forces* (елітні сили), *Army's strategic maneuvers* (стратегічні маневри армії) зумовлена насамперед експансією міжнародної співпраці та необхідністю формування універсальних термінів для ефективного спілкування в контексті військової діяльності та стратегічного планування.

ВИСНОВКИ

З огляду на сказане синергетична стратегія в розумінні філософсько-інтерпретаційного аналізу з актуалізацією когніційності, лінійності, когнітивного моделювання процесу перекладу і з'явою трансформаційності як множинної реструктуризації вхідного тексту

¹¹ АТ НАТО 3 – Federal radar spectrum requirements. U.S. department of commerce. URL: <https://www.ntia.doc.gov/files/ntia/publications/ntia00-40.pdf>

¹² АТ НАТО 4 – «FM 23-10 Sniper Training», 17 August 1994 field manual headquarters no. 23-10 department of the army. *Washington D. C.* (17 August 1994).

¹³ Zupan S., Štefanič M. Military jargon in the Slovenian translation of Hostile Waters. Retrieved 3 March, 2016. URL: http://www.sdass.si/Elope/PDF/ElopeV_ol11-1Zupan-Stefanic.pdf.

зумовила запровадження нових філософських принципів концептуального аналізу в терміносистему гуманітарних наук.

Аналіз терміносполуки АТ НАТО методами лексичних й граматичних трансформацій засвідчує розвиток динамічної взаємодії між вхідною та вихідною мовами. Встановлено, що найпродуктивніше конструювання концепцій забезпечують інтегровані структури в рамках мовного середовища цільової мови. Найвиразнішим вектором дослідження терміносполук АТ НАТО є геополітична та безпекова регуляторна діяльність організації. Словотвірне значення термінів *стратегічне партнерство між країнами-членами* акцентує на колективній безпеці та обороні й відображає важливі виклики, з якими стикається міжнародне співтовариство. У досліджуваних текстах на рівні епістемологічного-конструктивізму простежуємо військову взаємодію керівників об'єднаних тактичних операцій та наземної вогневої підтримки з метою досягнення спільних цілей. Водночас, уникнення конфліктів й забезпечення суспільно-політичної стабільності на міжнародній арені відображає важливість активізації дипломатичних зусиль в сучасному світі. У перспективі маємо на меті опрацювати семантичне навантаження та структурні взаємозв'язки складних терміносполук ООН англomовних текстів офіційно-ділового стилю, зокрема на прикладі принципу холізму.

АНОТАЦІЯ

Епістемологічний конструктивізм, як філософська парадигма, надає унікальну перспективу, яка є своєрідною системою, що враховує процес відтворення терміносполуки НАТО методами лексичних трансформацій. Такий підхід на позначення акцентуації лексичних трансформацій виражений динамічною взаємодією між мовою, когнітивністю та концептуальним конструюванням. Вони формують великі інтегровані структури та лексикографічні системи, які часто використовують для керування параметрами вхідної мови. Варто підкреслити, що переклад терміносполуки в англomовних офіційно-ділових текстах НАТО методом лексичної трансформації є результатом осмисленого вибору відповідних лінгвістичних перетворень. Цей процес передбачає перебудову концепцій в рамках мовного середовища цільової мови.

Література

1. Venuti L. Rethinking translation: discourse, subjectivity, ideology. New York : Routledge, 2019. p. 235.
2. Gutt E. *Translation and relevance: cognition and context*, Manchester and Boston: St. Jerome Publishing, 2014.

3. Fantinuoli C. Specialized Corpora from the Web and Term Extraction for Simultaneous Interpreters. *WaCky! Working Papers on the Web as Corpus*, 2022. p. 173-190.
4. House J. Quality in translation studies. *The Routledge handbook of translation studies*. London and New York: Routledge, 2017, p. 534–560.
5. Gambier Y. Change and Continuity in Translation. *Renewing Communication in a Globalised World*. No. 37. 2020. URL: <https://doi.org/10.5755/j01.sal.1.37.27760>
6. Condamines A. Textual Terminology: Origins, Principles and New Challenges. *Theoretical Approaches to Terminology*, John Benjamins, 2022. p. 219-236.
7. Faber P., León-Araúz P. Transforming Glossaries into Knowledge Resources: Frame-Based TERMINOLOGY APPLIED TO MILITARY SCIENCE. *Rachel Edita O. ROXAS President National University (The Philippines)*, 2019. p. 412.
8. Farley J I. Military-to-civilian career transition guide: the essential job search handbook for service members. Indianapolis, IN: JIST Works, 2010. 200 p.
9. AT HATO 1 – «FM 23-10 Sniper Training», 17 August 1994 field manual headquarters no. 23-10 department of the army. *Washington D. C.* (17 August 1994). URL: <https://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/23-10/index.html>
10. AT HATO 2 – Navy cargo handling battalion 1 sailors train for deep freeze. By chief mass communication specialist Edward Kessler. *Navelsg public affairs*. 2016. URL: <https://www.navy.mil/submit/display.asp?story>
11. AT HATO 3 – Federal radar spectrum requirements. U.S. department of commerce. URL: <https://www.ntia.doc.gov/files/ntia/publications/ntia00-40.pdf>
12. AT HATO 4 – «FM 23-10 Sniper Training», 17 August 1994 field manual headquarters no. 23-10 department of the army. *Washington D. C.* (17 August 1994). URL: <https://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/23-10/index.html>
13. Zupan S., Štefanič M. Military jargon in the Slovenian translation of *Hostile Waters*. Retrieved 3 March, 2016. URL: http://www.sdas.edus.si/Elope/PDF/ElopeV_ol11-1Zupan-Stefanic.pdf

Information about the author:

Demyanchuk Yulia Ihorivna,

Candidate of Economic Sciences,

Teacher at the Department of Foreign Languages
and Translation Studies,

Lviv State University of Life Safety,

35, Kleparivska str., Lviv, 79000, Ukraine